

DOI <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-3-201-214>
УДК 336: 330.16 (439)

Ніна ПОЙДА-НОСИК

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
Берегове, Україна
ORCID ID: 0000-0002-5378-8028
Scopus Author ID: 57223373444

Ержебет НЕЙМЕТ

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри комунікацій,
Будапештський столичний університет прикладних наук,
Будапешт, Угорщина,
ORCID ID: 0000-0003-4427-9827
Scopus Author ID: 16480949000

Ботонд Гейзо КАЛМАН

доктор філософії з менеджменту, викладач Інституту бізнесу,
Університет Яноша Кодолані,
Секешфегервар, Угорщина,
ORCID ID: 0000-0001-8031-8016
Scopus Author ID: 57215096515

КОНАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ОСОБИСТОСТІ

***Анотація.** У статті представлено результати емпіричного дослідження фінансової культури населення Угорщини, яке проводилося у формі анкетування цільової аудиторії через веб-сайт фонду Money Compass протягом 2015-2022 років. Завдання дослідження полягало в тому, щоб створити набір даних, який допоможе дослідити основу фінансової поведінки та дасть змогу оцінити її якісні характеристики, властиві різним віковим групам. Для обробки даних в опитувальниках застосовано шкалу Лікерта. Відбір суджень для шкали проводився в процесі пілотного дослідження, для чого був створений початковий перелік несуперечливих, простих у формулюваннях, однозначних для сприйняття тверджень. Для вимірювання внутрішньої узгодженості пунктів анкет застосовано коефіцієнт альфа Кронбаха. Безкоштовні та анонімні онлайн-анкети, розроблені для дорослих, старшокласників і дітей, розглядають моделі фінансової поведінки різних вікових груп респондентів, їх причини та наслідки цієї поведінки. У даному дослідженні представлено результати опитування майже 50 тис. респондентів, які зібрані та опрацьовані з 2015 року. Шляхом статистичного аналізу відповідей досліджено компоненти та розвиток фінансової особистості в кожній віковій групі. Дослідження дозволяє зрозуміти фінансові звички, ставлення, найбільш специфічні проблеми та стратегії подолання цих проблем серед угорців (молодь, діти та дорослі), розкриває аспекти фінансової особистості та допомагає скласти карту для тих груп, чия підготовка та освіта у сфері особистих фінансів є особливо важливою. Розроблені авторами анкети допомагають побудувати концепцію фінансової особистості, водночас пропонуючи учасникам опитування шляхи покращення своєї фінансової культури та розвитку здатності приймати рішення. У світлі отриманих даних в Угорщині було започатковано семирічну*

державну стратегію підвищення фінансової обізнаності людей, а економічна освіта стала обов'язковим компонентом національної базової навчальної програми. Численні освітні організації використали результати дослідження під час розробки своїх навчальних курсів. Нинішньою метою дослідницької групи є ширша інтернаціоналізація анкети, яка досі була розповсюджена лише в Угорщині, і перекладена на англійську та українську мови.

Ключові слова: фінансова грамотність, фінансова поведінка; мотивація; анкетування; валідація.

JEL Classification: A2, D4

Absztrakt. A cikk bemutatja a magyar lakosság pénzügyi kultúrájának empirikus kutatási eredményeit, melyek alapjául egy 2015–22 közötti, a Pénziránytű Alapítvány honlapjáról elérhető kérdőíves lekérdezés szolgált. A tanulmány feladata az volt, hogy létrehozzon egy olyan adatsort, mely segítheti nyomon követni a pénzügyi magatartás mozgatórugóit és lehetővé tegye a minőségi jellemzőinek kiértékelését különböző korcsoportokra. Az állítások kiválasztása a skála számára egy pilot tanulmány segítségével történt, mely segített abban, hogy egyszerűen megfogalmazott, félreérthetetlen állításokból álló gyűjtemény jöhessen létre. A Cronbach-alfa együtthatót használták a szerzők a kérdőív elemei belső összetételének mérésére. A szabadon elérhető anonim online kérdőívek felnőttek, középiskolások és gyermekek számára külön-külön vizsgálják a különböző korú kitöltők pénzügyi viselkedésmintázatait, illetve azok okait és következményeit. Ez a tanulmány majdnem 50000 kitöltő eredményeit mutatja be, melyeket 2015 óta gyűjtöttek és dolgoztak fel. A pénzügyi személyiség összetevőit és alakulását a válaszok statisztikai feldolgozásával vizsgálták. A tanulmány lehetővé teszi a pénzügyi szokások, attitűdök és az ezekkel kapcsolatos, magyar emberekre jellemző problémák és megoldási lehetőségeik megértését, valamint feltárja a pénzügyi személyiség nézőpontjait, miközben a kutatás résztvevői számára megoldási lehetőségeket kínál arra, hogy fejlesszék a pénzügyi kultúrájukat és fejlesszék a döntéshozó képességüket. A megszerzett adatok tükrében egy hét évre szóló állami stratégia indult Magyarországon azzal a céllal, hogy növeljék az emberek pénzügyi tudatosságát, így a gazdasági oktatás kötelező összetevő lett a nemzeti alaptantervben. Számtalan oktatási intézmény használta a kutatás eredményeit, amikor kifejlesztette a képzési terveit. A kutatócsoport jelenlegi célja a kérdőív szélesebb körű nemzetköziesítése, melyet eddig még csak Magyarországon terjesztette, illetve angolra és ukránra fordítottak le.

Kulcsszavak: pénzügyi műveltség; pénzügyi magatartás; motiváció; kérdőíves felmérés; validálás.

Abstract. The article presents the empirical study results of the financial culture of the Hungarian population, which was conducted in the form of the target audience survey through the website of the Money Compass Foundation during 2015-2022. The task of the study was to create a data set that would help to investigate the basis of financial behavior and make it possible to assess its qualitative features typical for different age groups. The Likert scale was used for data processing in the questionnaires. The selection of judgments for the scale was carried out in the process of a pilot study, for which an initial list of uncontroversial, simple in wording, unambiguous for perception statements was created. Cronbach's alpha coefficient was used to measure the internal consistency of questionnaire items. Free and anonymous online surveys, designed for adults, high school students and children, examine the financial behavior patterns of different age groups of respondents, their causes and consequences of these behaviors. This study presents the results of a survey of almost 50,000 respondents, which have been collected and processed since 2015. The components and development of financial personality in each age group were investigated by means of statistical analysis of answers. The study enables understanding of financial habits, attitudes, most specific problems and strategies to overcome these problems among Hungarians (youth, children and adults), reveals aspects of financial personality and helps map out those groups whose training and education in the field of personal finance is particularly important. The questionnaires developed by the authors help build the concept of financial personality, while offering survey participants ways to improve their financial culture and develop decision-making abilities. In the light of the obtained data, a seven-

year state strategy to increase people's financial awareness was launched in Hungary, and economic education became a mandatory component of the national basic curriculum. Numerous educational organizations have used the results of the research when developing their training courses. The current goal of the research group is the wider internationalization of the questionnaire, which has so far been distributed only in Hungary, and translated into English and Ukrainian.

Key words: financial literacy, financial behavior; motivation; survey; validation.

Постановка проблеми. Для добробуту населення, фінансової безпеки держави та загалом національної економіки країни важливе значення мають фінансові рішення громадян, які часто є недостатньо обґрунтованими або базуються на невірних тлумаченнях сучасних фінансових категорій. Потреба у комплексних фінансових знаннях, щоб зрозуміти дедалі складніші фінансові продукти та послуги, кількісно оцінити ризики, а також сформулювати власні потреби в цілому, є особливо актуальною в умовах турбулентного фінансового середовища.

Підвищення рівня фінансової грамотності населення має велику актуальність у сучасному світі з кількох причин. По-перше, зростає необхідність особистої відповідальності кожного громадянина за своє майбутнє й індивідуальна фінансова відповідальність набуває все більшої ваги. Населення повинно самостійно приймати рішення про купівлю, кредитування, інвестування, пенсійне забезпечення та інші фінансові аспекти. Недостатня фінансова грамотність може призвести до серйозних фінансових проблем для особистих фінансів і загального добробуту суспільства.

По-друге, зростають ризики фінансового шахрайства як глобального економічного явища і, як наслідок, актуалізується проблема захисту від фінансових злочинів. Люди з недостатнім рівнем фінансової грамотності можуть стати жертвами маніпуляцій та шахрайських схем. Знання основ фінансів допоможуть людям розрізняти легітимні фінансові пропозиції від шахрайських і захистити свої фінансові інтереси.

І нарешті, по-третє, фінансово грамотне населення сприяє загальній економічній стабільності країни. Коли люди розуміють фінансові процеси та можуть приймати розсудливі рішення, економіка має більшу ймовірність росту і менше шансів потрапити у фінансові кризи.

Оскільки розвиток фінансової грамотності є спільним інтересом усіх учасників економіки, виникає необхідність вивчення стану фінансової культури, її соціально-демографічних передумов, мотивації та фінансової вразливості населення, і власне, створення в населення певної соціально-психологічної установки (*attitude*) стосовно фінансів. Установка являє собою внутрішню психологічну готовність до конкретних дій, в основі якої лежать, як мінімум, три компоненти: когнітивний, емоційний і конативний (поведінковий). Дослідження саме конативного компоненту передбачає вивчення як усвідомленої поведінки, так і поведінки на несвідомому або неусвідомлюваному рівні. Сюди можуть бути включені питання, пов'язані з вивченням мотивації, потреб, волі. Фактично

відбувається, як у випадку впливу реклами, підштовхування споживача до визначених й очікуваних від нього дій.

Вивченням стану розвитку фінансової грамотності населення в Угорщині займаються дослідники та науково-професійні партнери Будапештського столичного університету вже понад 10 років. До дослідницької групи увійшли й автори даного дослідження, які сфокусувалися на застосуванні конативного підходу до формування фінансової особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив фінансової поведінки особи на прийняття нею фінансових рішень знаходиться у площині досліджень науковців уже понад 50 років. К. Шанмугам [16] виявив, що особистісні риси згідно п'ятифакторної моделі особистості (*The Five Factor Model*) мають значний позитивний вплив на фінансову грамотність, фінансове ставлення, фінансову поведінку, фінансові знання та впливають на фінансові рішення. Дж. Харрісон [7] досліджував креативність, особистість, фінансову поведінку, ризиковану поведінку; ставлення до шахрайства, емоційний інтелект. Автори Ю. Сю, А. Беллер, Б. Робертс та Дж. Броун [19] досліджували, як особистісні риси п'ятифакторної моделі пов'язані з фінансовою особистістю молодих дорослих через вимірювання фінансових труднощів. Науковці С. Мосс, Е. Гафурі та Л. Сміт [10] досліджували, якою мірою емоційна нестабільність збігалася з фінансовою тривогою та необачною фінансовою поведінкою.

У ранніх наукових дослідженнях [3, 4] автори підходили до категорії фінансової поведінки з точки зору особистості. Пізніші дослідження [8, 9] були зосереджені на фінансових знаннях, поведінці, ставленні та розглядали фінансові рішення й діяльність як здібності. Це також був напрямок початкових угорських досліджень [11]. Матеріальні прояви фінансових рішень, наприклад наявність банківського рахунку, використання банківської картки, вимірюються на глобальному рівні за допомогою бази даних, створеної Деміргюц-Кунтом та його колегами в 2014 році та оновленої в 2018 році [5, 6]. Дж. Вагнер і В. Волстад [18] фокусувалися також на цьому аспекті, досліджуючи гендерні відмінності у фінансовій поведінці домогосподарств на основі великого репрезентативного для країни опитування про фінансову поведінку дорослих, знання та ставлення. Дж. Опініано та інші автори у праці [12] досліджували взаємодію між індивідуальною фінансовою поведінкою та просторовими факторами, що впливають на прийняття рішень, під час опитування домогосподарств на Філіппінах. М.Бхаргава та інші [1] спостерігали домінуючу роль фінансового ставлення, фінансової обізнаності та навичок, а також фінансової поведінки у фінансовій компетентності та модеруючу роль особистості у фінансових знаннях, поведінці, фінансовому ставленні та фінансових можливостях. Автори праці [2] визначили шість вимірів фінансових можливостей, а саме: використання цифрового банкінгу, ризик фінансових послуг, фінансові консультації, платіжний ризик, толерантність до ризику та фінансове ставлення. Дослідження [15] пропонує модель розвитку фінансової спроможності, об'єднуючи фінансові знання, фінансову самовпевненість,

фінансову поведінку та благополуччя в єдиний процес прийняття фінансових рішень.

Цікавим є підхід Отто П. [13] до класифікації людей у частині фінансової поведінки за чотирма параметрами витрат, які можна позначити як «загальний відпочинок», «регулярне обслуговування», «орієнтація на ризик» і «орієнтація на майбутнє».

Заслуговує на увагу праця Москаленка В.В. [20], в якій викладено концепцію чинників динаміки ідентичності у змінній ситуації, яка здійснена в ракурсі структурно-функціонального підходу. Окремий акцент зроблено автором на розкритті конативного компоненту у системі конструювання ідентичності особистості.

Сьогодні виникає новий напрямок досліджень, який зосереджується не на фінансовій поведінці, а власне на фінансовій особистості як феномену. Представники цієї течії шукають виміри, з яких можна описати структуру фінансової особистості. Наша дослідницька група під керівництвом Ержебет Немет з Угорщини розпочала цей шлях, досліджуючи фінансову особистість у різних вікових категоріях – серед дітей, учнів середньої школи та дорослих.

Формулювання цілей статті. Метою статті є представлення результатів порівняльного дослідження, спрямованого на розкриття вимірів визначення конативного компоненту ідентичності фінансової особистості в різних вікових групах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передісторія дослідження розпочалася в Угорщині в 2015 році. Дослідниками Будапештського столичного університету був розроблений опитувальник фінансової особистості для дорослої категорії населення, який було опубліковано на веб-сайті Фонду *RéNZiránytű (Money Compass – Грошовий компас)*. Протягом двох тижнів після його представлення анкету заповнили понад 3000 користувачів. Після цього було створено та оприлюднено на зазначеному веб-сайті ще дві анкети, адаптовані для учнів початкової та середньої школи: одну для молодших дітей (у 2018 році) та іншу для підлітків 14–18 років (2021). Враховуючи зацікавленість великої кількості респондентів та міжнародних партнерів, зміст анкети було перекладено на інші мови (українська, англійська).

До лютого 2022 року (коли почалася обробка) анкети заповнили 43337 осіб, серед яких 22933 дорослих, 15933 учнів початкової школи та 4471 учнів середньої школи. Після заповнення анкети респонденти отримували миттєвий зворотний зв'язок: на основі отриманого балу їх класифікували у заздалегідь визначену групу особистості. Надзвичайно мала кількість респондентів «вибули», оскільки миттєва оцінка була мотивуючою силою. Дізнавшись про позитивні риси своєї групи, вони отримали допомогу в розробці майбутньої фінансової стратегії. Зворотній зв'язок також привернув їх увагу до тих рис особистості, які можуть негативно вплинути на майбутні фінансові рішення.

Питання в анкетах були сформульовані як твердження на основі літератури та власного дослідницького досвіду. Згідно дослідницької етики, заповнення анкети є добровільним та анонімним, без запитань про демографічні

характеристики респондентів (стать, місце проживання). Виходячи з відповідей респондента, який заповнив анкету, можна визначити лише вікову групу. Всі питання в трьох анкетах були адаптовані до вікових особливостей цільової вікової групи. При цьому увага приділялася, щоб твердження про негативну поведінку не сприймалися негативно. Респондентів просили вказати, наскільки кожне твердження було специфічним для них за п'ятибальною шкалою Лайкерта. Для кожної відповіді 1 відповідала «зовсім не типово», а 5 — «дуже типово». У кожному з трьох опитувальників майже половина тверджень була сформульована так, що максимальний бал для кожного твердження був найнесприятливішим результатом. Прикладом таких питань є твердження «Гроші просто витікають з моїх рук». У тих, хто повністю згоден (5 балів), їхню фінансову поведінку не можна назвати свідомою. Такі запитання позначені R (зворотний). На основі запитань перед опитуванням було визначено чотири виміри особистості для дітей, п'ять - для дітей середньої школи та шість - для дорослих. Усі запитання в опитувальнику були віднесені до одного й лише одного виміру. Бали за запитання, що описують один вимір, підсумовувалися. Перед підсумовуванням оцінки запитань, позначених R, були помножені на -1. Підсумок балів за кожним виміром дав змогу описати фінансову особистість кожного респондента. Була використана мотивація по завершенні опитування: після відповіді на запитання респонденти отримали негайну оцінку своєї фінансової особистості на основі їх результатів у попередньо визначених областях особистісних рис. Для кожного параметра було створено дві категорії для оцінки: низький (нижче медіани) і високий (вище медіани) бали. Вони були описані окремо, і кожному респонденту було надано бал, що відповідає його результату у відповідній категорії. Основні характеристики трьох анкет узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1.
Основні характеристики анкет на визначення типу фінансової особистості

Показники	Початкова освіта	Середня освіта	Доросле населення
Доступність анкети на сайті	з 2018 року	з 2021 року	з 2015 року
Кількість запитань	20	30	36
Кількість попередньо визначених вимірів	4	5	6
Кількість респондентів до 2022 року, осіб	15933	4471	22933
Методи дослідження	онлайн-анкета, 5-бальна шкала Лайкерта		
Дослідницька етика	добровільні та анонімні відповіді, відсутність демографічних даних		
Мотивація до завершення	миттєвий профіль після заповнення анкети		

Джерело: результати власних досліджень авторів.

Перш ніж проводити опитування на міжнародних онлайн-площадках, була переглянута методологія та внесені деякі незначні зміни в спосіб обчислення балів. Ці зміни не вплинули ні на формулювання та порядок запитань анкети, ні на результати оцінювання зібраних на даний момент відповідей. Зміни стосувалися лише використовуваних статистичних методів обробки даних. Перевірка внутрішньої узгодженості запитань була здійснена за допомогою коефіцієнту α -Кронбаха. Також було проведено підтверджуючий факторний аналіз попередньо визначених параметрів особистості.

Анкета для дорослих, як видно з табл.1, доступна безперервно з 2015 року. До початку обробки даних було зібрано 22 933 відповідей респондентів. Дитячу анкету, доступну з 2018 року, заповнили 15 933 респонденти. Третя анкета призначена для учнів середньої школи. Тут 4471 респондентів заповнили анкету з моменту її випуску в 2021 році. Враховуючи велику кількість запитань у вікових групах, було зроблено припущення про нормальність вибірки за допомогою центральної граничної теореми [14]. Через методологію процедури збору вибірки та формулювання запитань анкети репрезентативність вибірки не може бути підтверджена чи спростована. Зважаючи на відсутність питань щодо демографічних характеристик, описову статистику вибірки можна описати на основі балів фінансової особистості. Оскільки анкети для початкової освіти вже були оброблені за новою методологією, описову статистичну гістограму вибірки можна представити наступним чином (рис. 1).

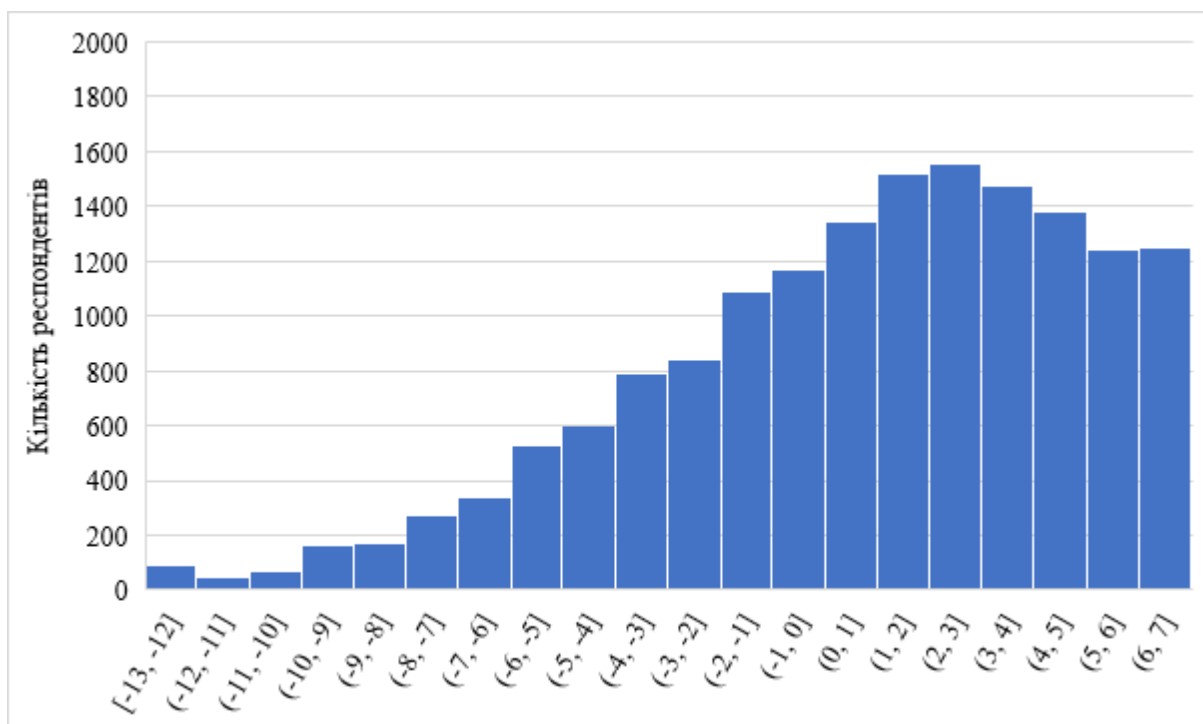

Рис. 1. Описова статистична гістограма вибірки фінансової особистості дітей.

Джерело: результати власних досліджень.

Головний висновок на основі гістограми полягає в тому, що результати опитування більшості дітей перевищують медіану, тому маємо більш сприятливу картину всієї вибірки дітей, ніж теоретично очікувані середні риси особистості.

Враховуючи те, що теоретична структура всіх трьох анкет однакова і лише кількість запитань різниться між віковими групами, для прикладу приведемо результати анкетування дітей. Значення внутрішньої узгодженості змінних представлено у табл.2.

Таблиця 2.

Внутрішня узгодженість особистості та її виміри

Фактор виміру	α Кронбаха
Економний(a)	0,622
Старанний(a)	0,398
Свідомий(a)	0,553
Поміркований(a)	0,624
Фінансова особистість (повний показник)	0,787

Джерело: результати власних досліджень.

Оскільки дана праця є дослідженням ставлення до проблеми (*an attitude survey*), прийнятною нижньою межею α -Кронбаха встановлено не звичайне очікуване значення 0,7, а значення 0,5 відповідно до [17]. Це очікування виправдалося для всіх вимірів, і значення α -Кронбаха для всієї особистісної конструкції вище загальноприйнятого значення 0,7.

Наступне питання полягає в дослідженні факторів. Попередньо визначені параметри особистості фактично відповідають результатам факторного аналізу, проведеного в теорії. Отже, потрібно перевірити, якою мірою сама вибірка виявляється апостеріорно придатною для теоретичної конструкції факторів. З цією метою слід було провести аналіз повної вибірки та перевірити її придатність для побудови факторів за допомогою тесту Кайзера-Майєра-Олкіна (КМО). Однак, такої необхідності не виникло, оскільки це вже зроблено при аналізі головних компонентів у звіті про дослідження. Тому було взято лише значення КМО зі звіту (0,872), яке відповідає статистичним очікуванням, та здійснено підтверджуючий факторний аналіз, розглядаючи параметри як фактори, а запитання, що їх вимірюють, як змінні. Ці статистичні дані наведені в таблиці 3.

Таблиця 3.

Статистика підходу підтверджуючого факторного аналізу

Тест на точність відповідності

χ^2	df	p			
18304	164	< .001			
Відповідність заходів		RMSEA 90% CI			
CFI	TLI	SRMR	RMSEA	Нижній	Верхній
0,705	0,658	0,0795	0,0833	0,0823	0,0843

Позначення:

RMSEA – середньоквадратична помилка апроксимації;

CFI – індекс порівняльної відповідності (значення можуть коливатися від 0 до 1);

TLI – індекс Такера–Льюїса;

SRMR – стандартизований середньоквадратичний залишок.

Таким чином, дослідження статистично підтвердили зручність використання опитувальника, тому немає методологічних перешкод для його інтернаціоналізації. На цій основі було визнано відповідність моделі адекватною.

Основні висновки дослідження за результатами опитування в Угорщині. При розробці опитувальника були створені попередньо визначені типи особистості, згадані вище. Проте шляхом статистичного аналізу зібраних відповідей (аналіз головних компонентів) ми змогли описати нову структуру особистості в кожній із трьох вікових груп. Загалом, можна охарактеризувати фінансову особистість дорослих за вісьмома параметрами, найбільш значущими серед яких є реактивність й орієнтація на порядок та сім'ю. Реактивність асоціюється з працьовитістю та ощадливістю, але ця риса особистості означає, що так дорослі діють лише тоді, коли проблема вже встановлена. Тому вони або не думають наперед, або не мають мотивації не допустити розвитку проблеми. Подібні моделі поведінки також виявляються в пасивно-старанному та байдужому аспектах особистості, а також у теперішньому ставленні до життя. На ці три групи припадає 53% загальної вибірки дорослих, які знаходяться в очікуванні проблем. Це висока частка, тому одним із найважливіших завдань фінансової освіти дорослих в Угорщині є розвиток проактивного мислення та мотивації діяти відповідно. Ще одна типова проблема для дорослих - надмірні і необдумані витрати. Відсутність свідомих заощаджень пов'язана з фінансовою вразливістю. До цієї категорії відноситься 32% всіх дорослих, яким також необхідно приділяти підвищену увагу. Разом ці дві групи складають 87% вибірки дорослих, тобто майже всі дорослі (9 із 10) потребують підвищення своєї фінансової грамотності (рис. 2).

Рис. 2. Структура фінансової особистості дорослої категорії населення та ключові сфери фінансової освіти

Джерело: результати власних досліджень.

Вибірка учнів середньої школи має достовірно меншу кількість респондентів порівняно з дорослими ($n=4471$). Це пояснюється тим, що запуск анкетування відбувся у 2021 році. Проте, отримані результати вартують уваги. Особистість, сконструйована на основі відповідей у середній шкільній віковій групі, складається з семи вимірів. Як і у випадку з дорослими, ставлення до життя в сьогоденні виділено в окремий вимір. Як характерно для дорослої вікової групи, незалежність й інноваційні прагнення мають особливе значення і серед дітей, та розглядаються як самостійна риса особистості. Ці дві риси характерні для майже трьох чвертей респондентів середньої школи (незалежність - 58%, інноваційні прагнення - 16%, тобто всього - 74%). Цікаво, що значна частка (20%) респондентів цієї вікової групи взагалі не мають інноваційних нахилів і є фактично дуже консервативними.

Заглибившись далі у відповіді, зроблено висновок, що група, для якої фінансова незалежність важлива, є досить неоднорідною (рис. 3).

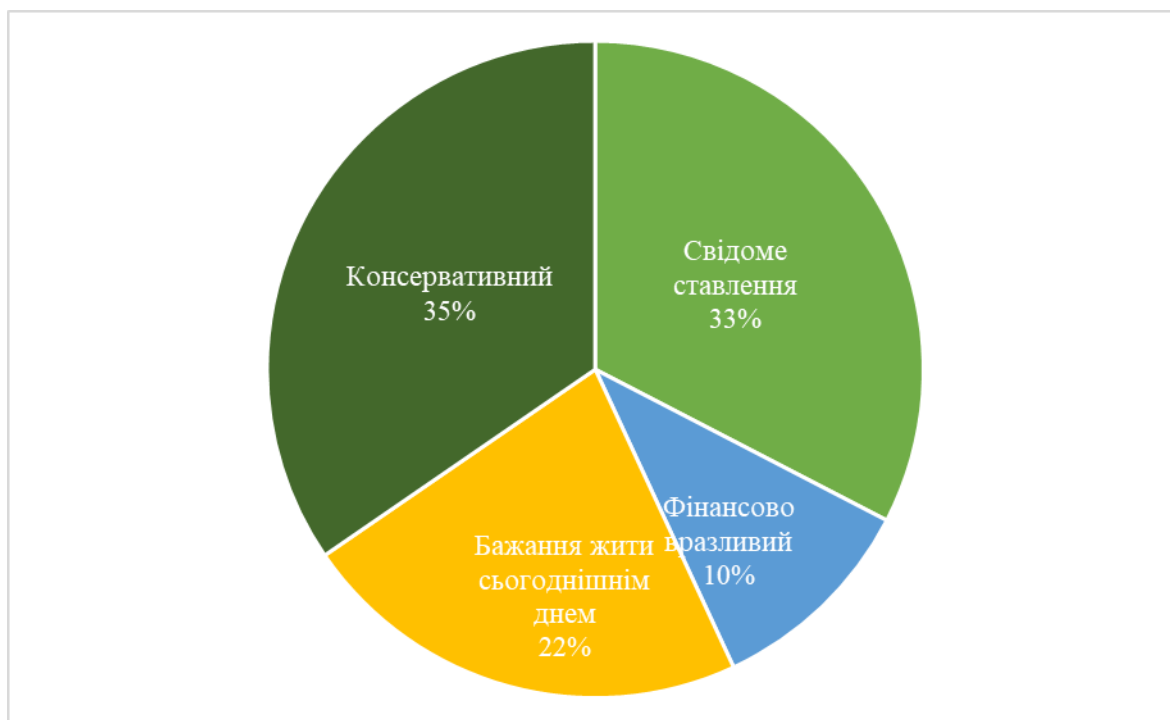

Рис. 3. Структуризація групи учнів середньої школи, які вважають фінансову незалежність важливою

Джерело: результати власних досліджень.

Із рис.3 видно, що серед досліджуваної категорії частка учнів, які пов'язують потребу у фінансовій незалежності з безвідповідальністю (бажання жити сьогоднішнім днем) та фінансовою вразливістю, становить майже 30%. Проте, несвідома незалежність небезпечніша, ніж відсутність власне фінансової автономії.

Емпірична особистісна структура відповідей дітей простіша, ніж у дорослих чи школярів. Тест складається лише з чотирьох вимірів. Однак варто відзначити, що дві з чотирьох рис особистості мають негативний ефект. Вони демонструють таке ж безвідповідальне, неусвідомлене витрачання коштів і життя сьогоднішнім, яке вже спостерігалось серед учнів середньої школи та дорослих. Ці дві форми поведінки більш поширені у 39% дітей, а решта 61% - характеризуються переважно усвідомленою (*conscious*) рисою (рис.4).

Рис. 4. Фінансова особистість дітей

Джерело: результати власних досліджень.

Однак, як показують результати анкетування, великий відсоток (40%) свідомих дітей або не наважуються прийняти рішення та діяти відповідно, або демонструють невинуватно наполегливу поведінку, не піклуючись про ризик зробити неправильне рішення. Обидва типи поведінки призводять до фінансових втрат. Це означає, як видно з рис.4., що лише 37% дітей виявляються добре фінансово адаптованими.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, на основі емпіричного дослідження ідентифікації фінансової особистості населення Угорщини, можна констатувати наявність спільних рис фінансової поведінки в усіх вікових групах. На жаль, не всі можна трактувати як позитивні. Серед дорослих, учнів середньої школи та дітей є категорії, які бажають жити (чи живуть) поточним моментом, мають необачну та вразливу у фінансовому плані поведінку. Їх частка складає: 38% серед наймолодших дітей, 19% серед учнів середньої школи та 32% серед дорослої категорії населення. Фактор віку пояснює високий показник несвідомої поведінки серед дітей. Державна освіта за період дослідження продемонструвала позитивну динаміку у частині зменшення кількості безрозсудної молоді. Зростання частки осіб з необачною фінансовою поведінкою у дорослому віці говорить про те, що інформація та навички, отримані в процесі навчання, є недостатніми або неадекватно імплементаваними. Це демонструє важливість і необхідність підвищення рівня фінансової грамотності населення, набуття навичок правильної фінансової

поведінки та знань для всіх вікових категорій. Однак, це також свідчить про те, що, окрім знань, значний негативний вплив на формування фінансової особистості має соціальне середовище (наприклад, сімейні цінності і моделі поведінки).

У даному дослідженні представлені методологія та результати майже десятирічного дослідницького проєкту, реалізованого в Угорщині. Це дослідження має на меті розробити профіль фінансової особистості та забезпечити загальну відправну точку для наступних міжнародних порівняльних досліджень. Анкети вже перекладені англійською та українською мовами, але найближчим часом за допомогою зацікавлених іноземних партнерів планується запустити анкетування шведською, італійською, чеською та македонською мовами.

References

1. Bhargava, M., Sharma, A., Mohanty, B., Lahiri, M.M. (2022). Moderating role of personality in relationship to financial attitude, financial behaviour, financial knowledge and financial capability. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 17, No. 6, pp. 1997-2006. <https://doi.org/10.18280/ijssdp.170635>
2. Çera, G., Phan, Q. P. T., Androniceanu, A., & Çera, E. (2020). Financial Capability and Technology Implications for Online Shopping. *E&M Economics and Management*, 23(2), 156–172. <https://doi.org/10.15240/tul/001/2020-2-011>
3. Chen, H., & Volpe, R. P. (1998). An Analysis of Personal Financial Literacy among College Students. *Financial Services Review*, 7(2), 107-128. [https://doi.org/10.1016/s1057-0810\(99\)80006-7](https://doi.org/10.1016/s1057-0810(99)80006-7)
4. Danes, S. M., & Hira, T. K. (1987). Money management knowledge of college students. *Journal of student financial aid*, 17(1), 4-16.
5. Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S., & Hess, J. (2018). *Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion around the World* (p. 151). International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1259-0>
6. Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., & Oudheusden, P. V. (2015). *2014 Global Findex Database: Measuring Financial Inclusion around the World* (p. 91).
7. Harrison, J.I. (2011), Interview with Mark Batey, R&D Director of E-Metrixx and Joint Chairman of the Psychometrics at Work Research Group at Manchester Business School, *Human Resource Management International Digest*, Vol. 19 No. 5, pp. 39-41. <https://doi.org/10.1108/09670731111153366>
8. Klapper, L., Lusardi, A., & van Oudheusden, P. (2018). *Financial Literacy Around the World: (No. 3313; p. 28)*. World Bank. https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL-5.11.16.pdf?x66755 (last accessed: 01.07.2023).
9. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44., 52(1), 5-44. <https://doi.org/10.3386/w18952>
10. Moss, S. A., Ghafoori, E., & Smith, L. (2018). How to Prevent Unhelpful Personality Traits from Evolving into Unhelpful Financial Behaviors: The Benefits of Future Clarity. *Journal of Financial Therapy*, 9 (2) 2. <https://doi.org/10.4148/1944-9771.1166>
11. Németh E., Béres D., Huzdik K., Kovács P., & Sári Á. (2013). *Felmérés a felsőoktatás studying youth financial kultúrájáról [Survey on the financial culture in higher education, in Hungarian]* (ISBN: 978-615-5222-06-1; p. 73). State Audit Office of Hungary.
12. Opiniano, J., Tan, Y., Rudd, D.M., Remittance usage for rural hometown investing in the Philippines: A mixed methods study, *Geoforum*, Volume 139, 2023, 103679, ISSN 0016-7185, <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2023.103679>

13. Otto, P.E. (2010). Cognitive finance: data analysis with a behavioral edge. In: *Data Mining and Management* (Computer Science, Technology and Applications; ISBN 978-1-60741-289-2). Nova Science Publishers, Hauppauge, NY.
14. Polya, G. (1920). On the central limit theorem of the calculus of probabilities and the problem of moments. *Mathematical Journal*, 8(3-4), 171-181. <https://doi.org/10.1007/BF01206525>
15. Serido, J., Shim, S., & Tang, C. (2013). A developmental model of financial capability: A framework for promoting a successful transition to adulthood. *International Journal of Behavioral Development*, 37(4), 287–297. <https://doi.org/10.1177/0165025413479476>
16. Shanmugam, K., Chidambaram, V., & Parayitam, S. (2023). Relationship Between Big-Five Personality Traits, Financial Literacy and Risk Propensity: Evidence from India. *IIM Kozhikode Society & Management Review*, 12(1), 85–101. <https://doi.org/10.1177/22779752221095282>
17. T. Kárász, J., Nagybányai Nagy, O., Széll, K., & Takács, S. (2022). Cronbach's alpha: With or without it? *Hungarian Psychological Review*, 77(1), 81-98. <https://doi.org/10.1556/0016.2022.00004>
18. Wagner, J., & Walstad, W. B. (2023). Gender Differences in Financial Decision-Making and Behaviors in Single and Joint Households. *The American Economist*, 68(1), 5–23. <https://doi.org/10.1177/05694345221076004>
19. Xu Y., Beller A. H., Roberts B. W., Brown J. R., Personality and young adult financial distress, *Journal of Economic Psychology*, Volume 51, 2015, Pages 90-100, ISSN 0167-4870, <https://doi.org/10.1016/j.joep.2015.08.010>
20. Moskalenko V.V. Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia dynamiky identychnosti osobystosti u zminenii sytuatsii (strukturno-funktsionalnyi analiz): prepyrnt. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. 2023. 42 s. [in Ukrainian].